БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар дупутаттарының область Совединиң органы.

1925 чылда үндезилетинген.

1952 ноябрь 23 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 227 (2657)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

Бо хүн — Совет артиллерияның Хүнү

Тайбыңның болгаш күш-ажылдың камгалакчызы—Сталинчы артиллеристерге алдар!

АЛДАРЛЫГ СОВЕТ АРТИЛЛЕРИЯ

Бо хүн совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери сталинчы артиллерияның хүнүн байырлап турар. Совет кижилер артиллерияның байырлалының хүнүнде, совет артиллеристерниң маадырлыг тиилелгелериниң дугайын сагынмышаан, бистин артиллериявысты бирги чергениң айзырангай күчүлүг чепсегленишкини-биле хандырып турар артиллерия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерин демдеглеп турар.

Сталинчы артиллерияның байырлалының хүнүнге совет кижилер партияның XIX съездизиниң шиитпирлеринде, съездиниң түннел хуралынга эш Сталинның чугаазында база ооң «ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары» деп төөгүлүг ажылында айтыванган социализмден коммунизмче шилчилгениң программазы болур улуг сорулгаларны амыдырал кырынга чедиишкинниг боттандырары дээш улуг күжениишкинниг күш-ажылчы демиселдиң база бүгү делегейге үргүлчүнүң быжыг тайбының камгалап тургузары дээш демиселдиң тугунуң чаа-биле ужуражып турарлар.

Бистиң чуртувус артиллерияның төрүтүнүп тывылган чурту болур. Эң баштайгы быдалап адар пушка делегейниң өске чурттарындан мурнай-ла орус чуртунга тывылган. Орус пушкачылар боттарының ол чогаадып кылып алган пушкалары-биле даштыкы эжелекчилерниң халдаашкыннарын хөй удаа ойтур шаап, Төрээн чуртунуң тускай турар чоруун маадырлыы-биле камгалап ап чорааннар.

Артиллерия ёзулуг хөгжүлдени Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң соонда алган. Хамааты дайынның чылдарында даштыкының эжелекчи интервентилерин болгаш чурт иштиниң контрреволюстуг күштерин чылчашаварынга артиллерия улуг рольду ойнаан.

Дайын мурнундагы сталинчы беш чылдар планнарын чедиишкинниг күүсеткениниң түннелинде, совет Чепсектиг Күштерни бирги чергениң чепсеглээшкини-биле хандырып шыдаар чаа бедик техникага үндезилетинген күчүлүг артиллерия үлетпүрү бистиң чуртувуста тургустунган.

Совет Чепсектиг Күштериниң техника болгаш шериг эртеминиң талазы-биле бүгү хөгжүлдези эш И. В. Сталинның ады-биле тудуш холбашкан. Эш Сталин болза, артиллерияның амгы үениң дайынга ээлээр орнунуң дугайында, артиллерияның оду-биле ажытпышаан хөме таварып киреринiң тактиказының дугайында болгаш артиллерияның шеригниң өске кезектери-биле кады хөделириниң дугайында өредигни совет артиллеристерге берип, шериг эртеминге чаа улуг салыышкынны киирген.

Мурнакчы техниканың чепсегленишкини-биле болгаш сталинчы шериг эртеминиң байлактары-биле хандыртынган совет Чепсектиг Күштер, эң ылангыя артиллеристер Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуларга дайзынга удур тулчуушкуннарга кайгамчыктыг тиилелгелерни көргүскен. Совет артиллерия дайзынга удур тулчуушкуннарга бодун Совет Армияның кол согугжу күжү кылдыр бүзүреткен.

Москва, Ленинград чанынга, Сталинградка, Курскиге, Белоруссияга, Украинага, Чөөн Пруссияга, Вислага, Будапештиге база Берлинге болган улуг тулчуушкуннарга болгаш өске-даа черлерге болгулаан тулчуушкуннарга совет артиллеристер кайгамчыктыг маадырлыг чоруктарын көргүскеш, улуг алдарны чаалап ап, шериг талазы-биле бедик мергежилдиин болгаш Ленин—Сталинның партиязының хөрээнге, социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингенин көргүскеннер.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет артиллеристерниң көргүскен эрес маадырлыг чоруктарын Совет чазак улуу-биле үнелеп көрген болгаш 1600 ажыг артиллеристерге Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан, үс-үс муң артиллеристерни орденнер болгаш медальдар-биле шаннаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң артиллерия үлетпүрүвүс четчир санныг, эки шынарлыг чепсеглээшкин-биле совет артиллеристерни хандырып шыдаан. Делегейниң бирги дайынының үезинде хаанныг Россияның шериг үлетпүрүнүң чылда бүдүрүп үндүрүп турганындан Совет Эвилели 29 катап хөй пушкаларны, 89 катап хөй миномёттарны Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде чыл санында бүдүрүп үндүрүп турган.

Сталинчы артиллерияның байырлалының хүнүн совет кижилер боттарының политиктиг болгаш күш-ажылчы чедиишкиннери-биле демдеглеп турар. Бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш демиселдиң шимчээшкини хүн-бүрүделе бурунгаарлап орар. Бо дугайын бистиң үлетпүр бүдүрүлгелеривистиң дүрген темпилиг өзүлдези, уламна хөй продукцияны берип турары болгаш социалистиг көдээ ажылагыйның улуг сайзыралы, ылангыя бо чылын 8 миллиард пуд тараа дүжүдүн чедип алганы база культура тургузуушкунунуң өзүлдези, чоннуң материалдыг болгаш культуралыг амыдырал деннелиниң чечектелиишкини болгаш өске-даа чедиишкиннер херечилеп турар. Коммунизмниң улуг тудуглары чедиишкинниг боттанып турар, Волга-Доннуң пароход чоруур В. И. Ленин аттыг каналының тудуу доозулгаш, ажыглалда кирген.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга дайзынны чылча шаап турган маадырлыг артиллеристер тайбын тургузукчу күш-ажылда база-ла маадырлыг чоруун көргүзүп турар.

Бистиң социалистиг улуг чуртувус делегейге быжыг тайбының бүзүрелдиг чөлөнгижи апарган болгаш тайбының, демократияның база социализмниң лагерин баштап, тайбын талалакчыларының хүрээленин хүн-бүрү калбартып, шынчы херек дээш оларның демиселин сорук киирип турар.

Совет Тываның ажылчы чоннары сталинчы артиллерияның хүнүн бүгү чурттуң чону-биле бир дөмей сталинчы бешки беш чыл планының улуг сорулгаларын күүседири дээш үндүрүп турар кызымак күш-ажылчы чедиишкиннери-биле демдеглеп турарлар. Ылаңгыя Кызылдың алгы заводу октябрь айның бүдүрүлге планын 117,9 хуу, сапог мастерскаязы—136.9 хуу, область типографиязы—105 хуу күүсеткилээн. Облпотребсоюзтуң системазы он айларның бараан саарылгазының планын 105, октябрьның планын 112,2 хуу күүсеткен. Күрүнеге тараа дужаар планны область сентябрь 20-де бүрүн күүсеткен.

Совет улус, ооң иштинде тыва улус сталинчы артиллерияның байырлалының хүнүнде боттарының алдарлыг артиллеристеринге моон соңгаар боттарының политиктиг болгаш дайынчы билиглерин улам-на бедидерин, бистиң чуртувустуң тайбың тургузукчу күш-ажылының, ооң кымдаа дээп болбас тускай чоруун улам бүзүрелдиг камгалаарын күзеп турарлар.

Совет Армияның кол согугжу күжү—Сталинчы артиллерия делгерезин!

Бистиң тиилелгелериистиң организакчызы болгаш сорук киирикчизи улуг Сталин делгерезин!

М. А. Сусловту Ленин ордени-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Эш М. А. Сусловтуң төрүтүнген хүнүнден бээр бежен чыл болганын холбаштыр база ооң партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга алдар-хавыяалыг болганын демдеглээш Михаил Андреевич Сусловту Ленин ордени-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ШВЕРНИК.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары А. ГОРЬКИН.

Москва, Кремль
1952 чылдың ноябрь 20.

Сталинчы артиллерия Хүнүнге

„СОВЕТ АРТИЛЛЕРИЯГА АЛДАР!"
деп чурукчу А. А. Кокорекиниң плакады

* *

Артиллерия хүнүнге алдар кылдыр

Чурттуң хоорайларында, суурларында, флоттарның шериг кезектеринде артиллерия хүнүн демдеглеп турар. Ада-чурт артиллериязының алдарлыг төөгүзүн клередип көргүзүп турар фото-делгелгелерин чер болганда-ла белеткээн.

Армияга, ужар-чүүлге болгаш флотка дузалаарының эки-тура киитилелиниң эге организацияларында: «Ленин—Сталинның партиязы— Совет күрүнениң Чепсектиг Күштериниң организакчызы», «Сталинчы артиллерия—Совет армияның кол согугжу күжү», «И. В. Сталин—Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгелериниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы», «Совет Армия—бистиң Төрээн чуртувустуң тайбың болгаш айыл чок чоруунуң чөлөнгижи» болгаш өске-даа темаларга илеткелдерни, беседаларны болгаш лекцияларны кылып турар.

ССРЭ-ниң Шериг Министерствозунуң шеригниң ном үндүрер чери алдарлыг Совет артиллерияга холбаштырган өңнүг плакаттарны парлап үндүрген.

(СЭТА).

Тайбың күш-ажылда

Бо хүн совет улус бодунуң алдарлыг артиллериязының хүнүн байырлап турар Артиллерист чораан мен бо хүнну бодумнуң тайбың күш-ажылым-биле демдеглеп, бодумнуң эртмен фронтучу оруумну сактып тур мен.

Гиглержи араатаннарның улуг Совет Эвилелинче халдаанының ийги чылында мен эки-турачы болуп фронтуже аттаныпкан мен. 1943 чылдан эгелеп артиллерист деп хүндүлүг дайынчы атты ап, Великие-Лукиден Рига чынынга чедир дайынчы орукту ийи чыл ажыр эрткен мен.

Дайын төнген соонда бодумнуң төрээн облазымче дедир ээп кээп, тайбың күш-ажылче киирипкен мен. Ам мен—облкүүскомнуң типографиязының линотип паркының улуг инструктору болуп ажылдап, машиналарның бичии-даа тура дүжер, хостуг турар чоруун болдурбас дээш бүгү күжүмнү салып ажылдап турар мен. Ынчалза-даа чүгле улуг күш үндүрери четчир эвес, техниктиг билиг база улуу-биле негетинер. Ынчангаш бодумнуң техниктиг билиимни хүн бүрү бедидип, нарын совет машинаның тургузуун улам шингээдип алыр дээш күш үндүрүп турар мен.

И. БЕЛОУСОВ,
артиллерист чораан, облтипографияның линотип паркының улуг инструктору.

АРТИЛЛЕРИСТЕР ЧОРААННАР

В. Плутаев, Ф. Михеев, Г. Константинов, И. Щербинин олар Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарының үезинде Совет Армияның артиллеристери болуп, алдарлыг дайынчы орукту эрткеннер. Ам олар Кызылдың өрт камгалалында ажылдап турарлар.

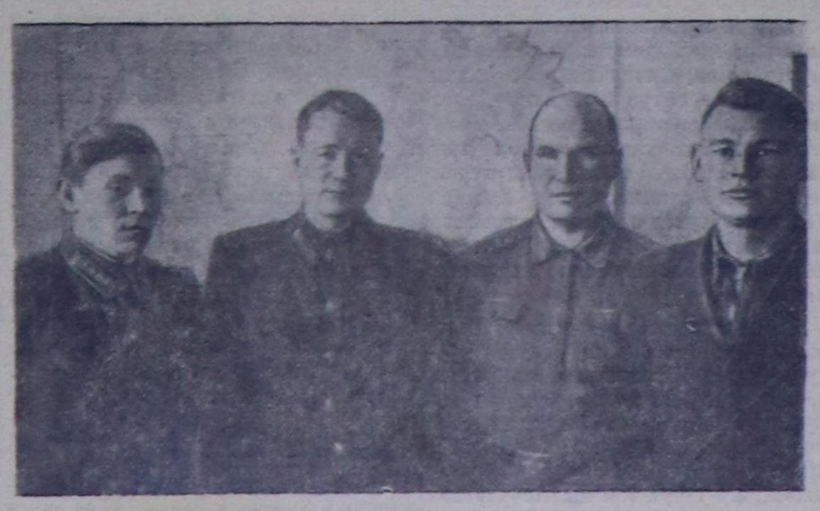

Чурукта: Ада-чурттуң Улуг дайынының артиллеристери (солагай талазындан оң талазынче): өрт командазының начальниги В. Плутаев, политкезектиң талазы-биле оралакчы Ф. Михеев, наряд начальниги Г. Константинов, чолаачы И. Щербинин.

Чуруу С. Феоктистовтуу.

КПСС Тыва обкомунуң ийиги пленуму

Ноябрьның 20 — 21 хүннеринде КПСС обкомунуң ийиги пленуму болуп эрткен. Анаа мындыг ийи чүүл айтырыгларны чугаалашкан: «Бүгүнүити чеди чыл өөредилгезиниң Хоойлузун область школаларында боттандырып турарының дугайында» КПСС обкомунуң секретары эш С. Сонамның илеткелин, база «Мал ажылын партияның Эрзин райкомундан удуртуп турарының дугайында» ол райкомнуң секретары эш С. Ирманың илеткелин дыннаан.

Баштайгы айтырыгның талазы-биле эштер А. Еремеев, В. Семёнов, И. Колесник, Н. Сердобов, А. Зайцев, П. Гусев, Ф. Кудрявцев, П. Курченко, С. Кончук, Й. Кундан олар санал берип, бүгүнүити чеди чыл өөредилгезиниң удуртулгазында четпестерге хамаарыштыр шынгыы шүгүмчүлелдерни кылганнар.

Ийи дугааргы айтырыгның талазы-биле эштер А. Даваа, М. Доржу, М. Тадар-оол, О. Наксыл-оол, С. Тока, В. Иванов, М. Артас, А. Козленко, П. Ушаков, Д. Гордей олар санал берип, ол болгаш өске-даа районнарда мал ажылының удуртулгазында четпестерни илередип, оларны чайладып узуткаарының аргаларын айытканнар.

Бо айтырыгларның талазы-биле долу отчёт дараазында парлатынып үнер.

Совет улуска тайбыңның болгаш найыралдың чагаа-бижии

УЖГОРОД. Чехословак-совет найыралдың айынга алдар болдуруп чоруткан «Совет улуска тайбыңның болгаш найыралдың чагаа-бижиниң» эстафедазын чедирип келген Чехословак Республиканың ажылчы чоннар төлээлери маңаа келген. Эстафеда миллион-миллион кижилерниң холдарын дамчып келген.

Словакияның национал чөвүлелиниң даргазы Франтишек Кубачыга баштаткан акы-дуңма Чехословакияның ажылчы чоннар төлээлерин байырлыы-биле уткаан. Ужуражыышкынга Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Республиканың гимнерин күүсеткен.

Улуг Сталинга болгаш Совет Эвилелиниң улустарынга изиг байыр чедирген эстафеданы 1952 чылда бүгү-делегейниң олимпий оюннарынга тиилекчи болган рекордсменнер Эмиль Затопек биле Ян Захара кызыгаарга эккелгеннер. Эстафеданы Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры С. А. Ковпакка тудускан.

Совет улуска чехословак улустуң чорутканы ол чагаа-бижикте чугаалап турары болза:

«Бистиң акы-дуңма эвилеливисти божаннадыптар шак ындыг күш чок. Силерниң оруунар-биле бистиң чоруурувусту моондактаптар шак ындыг күш чок. Бистиң төрээн партиявысты долгандыр сырый катышкан, улуг Сталинның өөренкчизи эргим эш Готвальдының удуртулгазы-биле бистер силерниң-биле кады, улуг Сталин-биле кады тайбың дээш, бүгү кижи-төрелгетениң ааскежии дээш демисежир бис».

Акы-дуңма улустарның кызыгаарга ужуражылгазы чехословак улустуң эш И. В. Сталинга кызыгаар чок ынаанның болгаш бердингениниң тодаргай көргүзүү болган.

(СЭТА).

Кол Туркмен каналының зоназынга тудар хоорайларның, суурларның төлевилели

ТАШКЕНТ. Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында архитектура херектериниң талазы-биле Эргелелдиң болгаш Узбекистанның совет архитекторлар Эвилелиниң Кол Туркмен каналының зоназынга чурттакчылыг черлерни төлевилээриниң айтырыгларының талазы-биле Ташкентиге чыылдырган чөвүлел хуралы доозулган.

ССРЭ-ниң архитектура Академиязының чогаадып кылганы улуг тудугнуң районунга тудар хоорайларның болгаш суурларның төлевилелинге кол сорулгаларны чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалашкан. Суггарылганың чаа черлеринге тургузар хоорайларны болгаш суурларны төлевилээриниң талазы-биле ажылды улам экижидеринче болгаш Кол Туркмен каналдың тудугжуларынга чурттала-амыдыралдың эң эки байдалын тургузарынче угландырган саналдар кииртинген.

Каналдың тудугжуларынга тудуп тургузар бажыннарның аңгы-аңгы хевирлерин, а ол ышкаш социалистиг хоорайлар Тахиа-Таштын, Казандиктиң болгаш Ходжейлдиң төлевилелдерин чөвүлел хуралга көргүскен.

(СЭТА).

Күш-ажылчы чедиишкиннер

СЕМИПАЛАТИНСК. Семипалатинскиниң сукно кылыр комбинадының коллективи күш-ажылчы чаа тиилелгени чедип алган. Ол 11 айларның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ноябрьның программазындан ажыр он-он муң рубльдиң бирги сорттуг продукциязын пөстаавычылар белеткеп кылганнар.

Сталинчы Конституцияның Хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр дээш чарышка аргыыр болгаш будуур цехтерниң ажылчыннары эң эки чедиишкиннерни чедип алган. Олар бедик шынарлыг продукцияны берип турар болгаш хүн-бүрү нормаларын ажыр күүседип турарлар. Ол цехтерниң коллективтери чыл планын декабрь 5-те доозар деп хүлээнгеннер.

(СЭТА).

Чагыгларны хуусаа бетинде

МАКЕЕВКА. Макеевканың хоолайлар кылыр Куйбышев аттыг заводу Волга-Доннуң В. И. Ленин аттыг судно чоруур каналының зоназында суггарылга системаларының тудуунга хереглээр хоолайларның бөлүүн чүдүрүп чорударын дооскан. Ооц-биле бүдүрүлге коммунизм тудугларынга хереглээр чагыгларның чыл планын долузу-биле күүсеткен.

Чыл эгезинден бээр коллектив Волгада, Днепрде болгаш Аму-Дарьяда улуг тудугларга үш чартык муң тонна хире шой хоолайларны белеткээн. Ол хоолайларны шуптузун чоруткан.

(СЭТА).

Чөөн-Хемчик районнуң улус шиитпирлиг кежигүнүнүң соңгулдазы

ЧАДААНА (телефон-биле). ССРЭ-ниң суд тургузуушкунунуң дугайында хоойлунуң 20 чүүлүнге холбаштыр ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпирин ёзугаар чарлатынган Чөөн-Хемчик районнуң улус шиитпирлиг кежигүнүнүң 1952 чылдың ноябрь 16-да (воскресеньеде) болган соңгулдазы идея-политик талазы-биле чаңгыс эп-сеткилдиг, ажыл херек кырынга чедиишкинниг эрткен.

Чөөн-Хемчик райсовет күүскомунуң шиитпирин ёзугаар тургустунган 13 соңгулда пунктуларынга эртенгиниң 4—5 шактарында-ла соңгукчуларның хөй кезии чыглып келген турган.

Районнуң бүдүрүлге, албан черлериниң, колхозтарның ниити хуралдарынга совет, хөй-ниити организациялардан улус шиитпирлиг кежигүнүнүң кандидадынга депшитирген Борис Шырапович Бюрбю дээш бадылаашкыннар бүгү соңгулда пунктуларынга эртенгиниң 6 шакта эгелээн.

Районнуң 5893 соңгукчулары бадылаашкынга 100 хуу киришкен, оларның 99,8 хуузу коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң сталинчы блогу дээш бадылааннар.

Совет Армиянын Сталинчы артиллериязы

☆ ☆ ☆

Совет Эвилелинин Маадыры
артиллериянын генерал-полковниги
Н. ФОМИН.

☆ ☆ ☆

Бо чылын совет кижилер артиллерия Хүнүнге политиктиг болгаш күш-ажылчы канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүннүн үезинде ужуражып турарлар.

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының XIX съездизинин төөгүлүг шиитпирлери болгаш социализмден коммунизмче шилчилгенин оруктарының дугайында эш Сталинның өөредиги болза, социалистиг Төрээн чурттун экономиказының болгаш культуразының чаа күүлүг көдүрлүүшкүнүн көрүп турар сеошки беш чыл планын долдур болгаш ажыр күүседиринче ССРЭ-ниң ажылчы чоннарын сорук киирген. Коммунистиг тургузуушкуннун бүгү участоктарында миллион-миллион кижилер, сталинчы сорулгаларны амыдыралда боттандырбышаан, канчаар-даа аажок кызымаккай ажылдап турарлар.

Совет улус-биле кады Совет Армияның даянчылары база күүлүг патриотчу көдүрлүүшкүнде болуп турар. Олар даянчы болгаш политиктиг өөредилгеге чаа-чаа чедиишкиннер дээш демисежип турарлар. Боттарының байырлалынга шылгарангай чедиишкиннерлиг ужурашпышаан, бистин артиллеристеривис алдарлыг дайынчы херектерин база катап сактып турарлар.

Москва болгаш Ленинград чоогунга дайынның бурунгаарлаашкынын доктаадырынга совет артиллерия дузалаан. ол Сталинград болгаш Воронеж адаанга, Курск болгаш Белгород, Харьков болгаш Киев, Витебск болгаш Бобруйск, Ленинград болгаш Минск, Ясса болгаш Кишинев адаанга немец шериглерни чылча шаварын бистин армиявыска хандырган. Ол бодунуң согуушкуннуг оду-биле «Ада-чурттун дайынының эң улуг тулчуушкуннарында чадаг шериге болгаш танктарга орукту чедиишкинниг аштап берип турган, оон түңнелинде дайын бистин Төрээн чуртувустун девискээрлеринден үндүр сывырткан турган» деп эш Сталин айыткан.

Артиллерия Хүнүнүн байырлалы болза, үгле бистин хөй-хөй мун бооларывыстын 1942 чылдын ноябрь 19-та Сталинград чоогунга немец армияның чылча шаптырыышкынын медээлээн күүлүг согуушкунунга байырлал эвес, харын ол болза, Ада-чурттун Улуг дайынының тулчуушкуннарынга совет артиллериячың бүгү шылгарангай ролюнун үнелээшкини болур. Эш Сталин бистин артиллериявысты Кызыл Армияның кол согукчу күжү деп адаан. Шак ындыг бедик шынарны ол хамыктың мурнунда коммунистиг партияның, Совет чазактың болгаш эш Сталинның бодунуң канчаар-даа аажок улуг кичээнгейиниң ачызында, бодунуң өзүлдезиниң болгаш болбаазыралгазының ачызында алган.

Улуг Октябрьның тиилелгезинин соонда дораан-на даштыкы интервентилерниң болгаш иштики контрреволюцияның шериглеринге улур тулчур апарган аныяк Совет күрүненин Чепсектиг Күштерин быжыглаарынче улустун күжүн коммунистиг партия, улуг баштыңчылар Ленин биле Сталин угландырган. Сан талазы-биле эвээш болза-даа, совет артиллерия ынчан-на дайынларга өлүмнүг согуушкуннарны берип турган, камгалалга туруштуу болгаш шавар халдаашкынга кажар оптуу, боолаашкынның бедик уран-аргазы, чадаг шериг-биле оон сырый харылзаазы, дайынчы бодалдың дидими, операция бүрүзүнүң сорулгаларының шиитпирлии, чаа үүлдүн сеткили ынчан-на совет артиллерияга характерлиг турган.

Чаа төрүтүнүп тургустунган Кызыл Шеригге характерлиг ол чаа үнелиг шынарлар болза, эң-не деп-шилгелиг ниитилел тургузуунун тургусканы чаа хевириниң армиязы болур бистин армиявыстың эң-не үндезининден үнүп турган. Коммунистиг партия, Ленин болгаш Сталин, бүгү совет улус ол армияны тургускан, чаа кадрлар-биле болгаш эргежок чугула боо-чепсек-биле ону хандырып, аңаа чаа утка-шынарны, тиилеп билир чорукту сиңниктирген.

Орус артиллерияның төөгүзү алдарлыг болгаш маадырлыг. Орус мастерлер, чогаадыкчылар, эртемденнер болгаш артиллеристер боочепсектин кайгамчыктыг хевирлерин шагдан бээр тургузуп, бо талазы-биле даштыкы чурттарга бодаарга, ырак бурунгаарлай берген турган. Ындыктыг орус черже халдап турган дайынларга удур хөй санныг тулчуушкуннарга бистин артиллеристеривис, боттарының үезинин кайгамчык эки артиллерия техниказын ажыглавышаан, эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктарының үлегерлерин көргүзүп чорааннар. Орус артиллерия хөй үүс чылдарның мурнунда төрүтүнген. Ынчалза-даа ол ёзулуг хөгжүлдени бистин чуртувуска 1917 чылдың октябрьның соонда алган. Улуг Октябрьның соонда эртемнин болгаш техниканың хөгжүлдезинге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Кызыл-гвардейжи отрядтарның быдаргай батареяларындан бистин артиллериявыс 1919 чылдың чазынында-ла 1700 бооларлыг организастыг күш болуп өскен. Ол үеде ажылчыннардан болгаш тараачыннардан белеткээн бир муң хире командир-артиллеристерни чурт бистин артиллериявыска берген. Совет артиллерияның согуушкуннарынга Колчак-даа, Юденич-даа, Деникин болгаш Врангель-даа, база ажылчыннарның, тараачыннарның республиказын боой тудуп каарын бодап турган бүгү-ле даштыкы интервентилер шупту таварышкан.

Бүгү-делегей капиталының Советтер чуртунче бир дугаар халдаашкыны бүрүн буураашкын-биле доозулган. Ынчалзажок, капиталистиг хүрээлээшкинниң талазындан бистин Төрээн чуртувусче халдаашкынның айыылы хевээр бар турган. Коммунистиг партия, Ленин болгаш Сталин оон дугайын хөй удаа айтып турган.

Сталинчы беш чылдарның планнарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан, бистин партиявыс оон-биле кады чурт камгалалының материалдыг күүлүг суурун база тургузуп турган. Оон ачызында Совет Армия өзүп болгаш быжыгып, чаа техника-биле чепсеглетинип турган.

Шериг техниказының чаа хевир бүрүзүн, бооларның, танкыларның болгаш самолёттарның чаа хевир бүрүзүн эш Сталин боду-биле хайгаарап көрүп турган. Совет конструкторларның тургусканы, эш Сталинның аданың сагыш салыышкыны болгаш кичээнгейи-биле бүргетинген артиллерия техниказы капиталистиг армияларның артиллерия техниказындан ыракта артык болуп турган. Боо-чепсектерни организастаарының болгаш артиллерияны дайынчы ёзу-биле хереглээриниң дугайында шылгарангай эртемни эш Сталин тургускан. Улуг баштыңчының могаг-шылаг чок сагыш салыышкынының ачызында артиллерист кадрлар, коммунистиг партияга кызыгаар чокка бердинген эрес-дидим болгаш маадырлыг совет дайынчылар, бистин Төрээн чуртувустун чалбыыштыг патриоттары өзүп үнген.

Хасан хөлдүн чанында болгаш Халхин-Гол хемге база Карел мойналыында тулчуушкуннарга совет артиллерия бодунуң күүзүн болгаш дайынчы мергежилин көргүскен. Барыын чүктүн кижилериниң эртинмес быжыглаашкын деп санап турганы Маннергейм шугумун чаза таварып эрткени үгле бистин чуртувустун кызыгаарларынче халдап турган кижилерге ээлчеглиг миннишкин болган эвес, харын бүгү буржуаз шериг эртеминге ээлчеглиг ыядыышкын болган.

Бистин артиллериявыстың күүзү Ада-чурттун Улуг дайынының чылдарында онза күштүү-биле илерээн. Совет боолар камгалалдың тулчуушкуннарынга фашист танкыларны болгаш дайынның дириг күштерин чуура шаап, шавар халдаашкынның үезинде дайынның шериглериниң быжыгланыышкыннарын бузуп, дириг күштерин чер кырындан ширбип турган.

ССРЭ-ниң кырынче оор ёзу-биле халдааш, Гитлер «чаңныктыг» дайынны чорударын бодап турган. Барыын Европаның чурттарын таварты парадка ышкаш эрттип келгеш, гитлержи командылал Россияга база-ла бодунуң танк шериглеринге идегелди кылып турган. Ынчалза-даа ол идегел дораан-на буурап дүшкен.

Совет танктар боттарын немец танктардан дыка артык кылдыр көргүскен. дайынның танкылыг чалгыглары совет артиллерияга чылчырылдыр чуура шаптырып турган. 1941 чылдың июньда үгле чаңгыс Шауляйск угланыышкынынга бистин артиллеристеривис 300 хире фашист танкыларны узуткап каан деп үүве билдингир болгай.

Барыын чүкке алдар чок «тиилелгелериндан» бажы төөрээш, гитлержи командылал, канчаар-даа аажок улуг чидириглерге таваржып турза-даа, бодунуң танк бөлүглениишкиннерин Москваже чүткүдүп турган. Совет Чепсектиг Күштериниң долузу-биле чылча шаптырар деп турарының дугайын Гитлер калчаалыы-биле алгырып чарлап турган. Чаа бүткен «Наполеон» Москваже киреринге белеткенип турган.

Анаа, Совет күрүненин найсылалының кыдыынга «тиилетирбес» гитлержи армия бодунуң техниказы-биле, ылангыя такылары-биле кады чылча шаптырган. Москва чанынга немецтерни чылча шаап турда совет артиллеристер боттарының бедик мергежилин, эрес маадырлыг чоруктарның үлегерин көргүскеннер.

Бо тулчуушкуннарга истребительтанкыга удур артиллерия кезектери онза шылгарап үнген. Чижээлээрге, 1941 чылдың октябрьда бистин ийи батареяларывыс дайынның 25 танкыларын ойтур шаап турган; ол танкылрның үгле 10 хирези артиллеристерниң часпас адыышкыннарындан арай боорда чайлап шыдаан. Тула чанынга тулчуушкуннарга танкыга удур дивизионнун ийи батареялары 12 минута дургузунда 10 фашист танкыларны узуткап каан. Ындыг чижектер кончуг хөй. Бистин танкыга удур элээн хөй артиллержи кезектеривистин гвардейжи деп атты алгаы анаа-ла эвес. Москва чоогунга тулчуушкунга бистин зениттиг артиллериявыс база-ла улуг рольдуг болган. Зениттиг артиллерия немецтерниң 300 ажыг самолёттарын узуткап чок кылган.

Ийи дугаар фронтунун чок болуп турганын болгаш дайынның хереглелдеринге бүгү Европаны үптеп болур арганы ажыглап алгаш, Гитлер 1942 чылда Кавказче болгаш Сталинградче шурап турган. Ынчалза-даа Сталинград чанынга бистин удур халдаашкынывыстың эгелээриниң мурнунда-ла үгле чаңгыс угланыышкынга фашистер совет артиллерияның одундан 35 муң хире солдаттарын болгаш офицерлерин, 420 танкыларын болгаш муң хире автомашиналарын чидиргеннер. Оон соонда эш Сталинның планын ёзугаар чоруткан бистин шериглеривистин удур халдаашкыны Паулюстун үш үүс үжен муң кижилиг канчаар-даа аажок улуг шилитинген армиязының оон бүгү техниказы-биле кады узуткатынганы-биле доозулганы билдингир болгай. Удур халдаашкынның үгле баштайгы хүнүнүн дургузунда, ноябрь 19-та, бир фронтунун артиллериязы немецтерниң 160 артиллерия болгаш миномёт батареяларын, станоктуг 300 пулемёттарын болгаш 200 муң хире гитлержи солдаттарны болгаш офицерлерни узуткап чок кылган.

Гитлержи шериглерниң канчаар-даа аажок улуг бөлүглениишкинин Сталинград чоогунга долузу-биле чылча шапкан чорук деннежир үүвези чок сталинчы шериг эртеминиң болгаш Совет Армияның база оон артиллериязының өзүп турар күүзүнүн эң тодаргай көргүзүү болган. «Сталинград немец-фашистиг армияның ажыт киргени ол болган. Сталинград тулчуушкунунун соонда немецтер өөделеп шыдавайн барганы билдингир болгай» деп эш Сталин айыткан.

1943 чылдың чайынында Курск мугулдурунга эң улуг тулчуушкуннун үезинде немецтер фронтунун кызыы участогунга улуг-улуг танк күштерин мөөннештирип алган турда, совет артиллеристер боттарының туруштуун болгаш мергежилин база катап көргүскеннер. Тулчуушкуннарның үш хүннериниң дургузунда олар немецтерниң 1539 танкыларын узуткааннар.

Ол тулчуушкуннарның төөгүзү бистин артиллеристеривистин фашист танктар-биле демиселиниң үүс-үүс хире маадырлыг үлегерлерин хадагалап турар. Белгород угланыышкынынга лейтенант Дерябининиң батареязы беш аар танкыларны үрей аткан. А. Верхопенье деп суурга турган 3 батарея сес минута дургузунда дайынның 34 танкыларын өртендир аткан. Капитан Игишевтиң батареяларының немецтерниң алдан танкылары-биле дең удаа демисежип турганы уттундурбас. Артиллеристер немецтерниң 19 танкыларын болгаш рота хире автоматчыларын узуткап кааннар; олар командири баштадыр шупту өлген, ынчалза-даа атаканы бүрүнү-биле ойтур шапканнар. Бистин артиллеристеривис болгаш миномётчиктеривис ынчаар тулчуп турганнар. Оларның маадырлыг херектериниң эгээртинмес үнер дөстери Төрээн чуртунга оларның кызыгаар чокка бердингени, оларның маадырлыг чоруу болгаш бедик мергежилдии болур.

Дайынны массалыы-биле узуткаарының болгаш Бистин Төрээн чуртувустун кызыгаарларының даштынче ону үндүр сывырарының талазы-биле сталинчы шавар халдаашкынның чорудулгаларынга, база фашистиг араатанны оон бодунуң ижээнинге шуут чок кылып узуткап турар үеде совет артиллерияның күүзү болгаш оон одунуң согуушкуннуг күжү онза тодаргай көзүлген.

Совет шериглерниң халдаашкын бүрүзү артиллерияларның диңмирээшкини-биле эгелеп турган. Кол-кол угланыышкыннарга артиллерияны мөөннээри көстүп көрбээн хемчээлдерге четкен. Үгле Берлин операциязынга киржип турган артиллерияларның мөөннээшкини 100 хире поездилерни негеп турганын чугаалаарга-ла четчир.

Бурунгаар чүткүвүшаан, агаарның кандыг-даа үелеринде, оруктарның кандыг-даа багай үелеринде, хемнерни болгаш арттарны ажып, кежип чорааш, артиллеристер дайынның быжыгланыышкыннарын болгаш дириг күштерин ширбип арыглачышаан, шаап халдап турган шериглерни чайгылыш чокка үдеп чорааннар. Карелияга, Белоруссияга, Днепрге, Одерге турган кандыг-даа камгалал «чалдары» болгаш «шугумнары» совет артиллерияның одунун мурнунга туржуп шыдаваан. Чамдыкта дайынныр атака эгелээринин мурнунда-ла боттарының онгаларындан үүп, дүжүп берип турган, совет артиллерияның одунун күжү ол хире улуг болуп турган-дыр.

«Тулчуушкун шөлүнге совет артиллерия дайынның артиллериязының кырынга долу тергиделди чедип алган, дайын-биле хөй санныг тулчуушкуннарга совет артиллеристер болгаш миномётчиктер канчаар-даа аажок эрес болгаш маадырлыг чоруктун мөңге алдары-биле боттарын бүргээн, а командирлер болгаш начальниктер отту башкарарының бедик уран-аргазын көргүскен деп үүве бүгүдеге билдингир.

Ол болза, бистин чуртувус эрге ёзугаар чоргаарланып болур шак ындыг чедиишкин-дир» деп эш Сталин айыткан.

Совет артиллеристер делегей агрессиязының Чөөн чүкке турган одаан узуткаарынга боттарының сорулгазын база алдарлыы-биле күүсеткеннер. Оларның маадырлыг чоруктарын Төрээн чурт бедик үнелээн. Он-он муң маадырлыг дайынчылар, артиллеристер, солдаттар, сержантылар, офицерлер болгаш генералдар Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннатыргылаан. Артиллеристерниң хүрээленинде Совет Эвилелиниң 1600 ажыг Маадырлары бар.

Бистин артиллериявыстың улуг чедиишкиннерни чедип алырынга тылдын ажыл-ишчилериниң кызымаккай күш-ажылы дузалаан. Совет Армия боо-даа, оък-чемзек-даа талазы-биле чединместеп турбаан. Дайынның сөөлгү үш чылдарының дургузунда бистин артиллерия үлетпүрүвүс чыл бүрүде 120 муң бооларны бүдүрүп турган, а 1942—1944 чылдарда миномёт үлетпүрү чыл бүрүде 100 муң миномёттарны бүдүрүп турган.

Кижи көөр хөөн чок дайынны чылча шаварының хереэнге бүгү күштерин берип турган бүгү улустун сагыш салыышкынын совет дайынчылар дайынның бүгү чылдарында билип келгеннер.

ССРЭ-ниң ажылчы чоннары Ленин — Сталинның партиязының шылгатынган удуртулгазы-биле бистин чуртувуска коммунизмни тургузары дээш чедиишкинниг демисежип турар. Кыдаттың, Польшаның, Болгарияның, Румынияның, Чехословакияның, Венгрияның болгаш Албанияның, Герман Демократтыг Республиканың хосталгага ынакшылдыг улустары социалистиг тургузуушкуннун оруу-биле чоруп орарлар. Тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң Совет Эвилелинге баштаткан күүлүг легери быжыгып турар. Бо хүн-бүрү өзүп орар лагерь болза, тайбыңның хереэнге, улустарның хосталгазының болгаш национал хамаарышпас чоруунун хереэнге кол кыжанынгын амгы үеде үнүп турар чери, реакцияның болгаш агрессияның чаа төвү болур АКШ-ка баштаткан антидемократтыг лагерге удур туруп турар.

Совет күрүненин идепкейлиг камгалалын быжыглаар хүлээлгелиг Совет Армияга онза харыысалганы бо бүгү үүлдер онаап турар-дыр.

Совет артиллеристер, шериглерниң өске хевирлериниң дайынчылары-биле бир дөмей, боттарының мергежилин бедидер дугайында эш Сталинның айтыышкынын амыдыралда шудургу боттандырып, дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниң шынарын чайгылыш чокка бедидип турарлар. Олар Ада-чурттун Улуг дайынының эң байлак дуржулгазын өөренип, шериг хереэниң теориязын болгаш практиказын улам ханы билип ап, марксисчи-ленинчи теорияны чедиишкинниг шиңгээдип турар болгаш боттарының хүрээленинин сагылга-чурумун бажыглап турарлар.

Боттарының Төрээн чуртунга, Совет чазакка, Ленин—Сталинның партиязынга кызыгаар чокка бердингенинин үзелинге кижизитирген совет артиллеристер шеригнин өске хевирлериниң дайынчылары-биле кады совет улустун тайбың күш-ажылын, тиилээн социализмнин чурту—бүгү делегейге тайбыңның чөленгижи—Совет Эвилелиниң ыдыктыг кызыгаарларын серемчилелдиг камгалап турарлар.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр

Четпестерни илередиринге шүгүмчүлелдин болгаш бот-шүгүмчүлелдин, ылаңгыя адаандан шүгүмчүлелдин ужур-дузазы канчаар-даа аажок улуг деп партия чугулалап көрүп келген.

Партияның XIX съездизинге партия Уставынга өскерилгелер дугайында эш Н. С. Хрущёв илеткел кылгаш, чугаалааны болза: «партияга бердингенинин дугайын төнчү чокка алгырып чоруур, а херек кырында адаандан шүгүмчүлелди болдурбайн, ону туй шаап турар коммунистер партияга эвээш эвес когаралды чедирип турары илерээн».

Маңаа хамаарыштыр көрүп болур коммунистер Өвүр районда бар. Партияның XIX съездизинин материалдарын коммунистерниң хураларынга чугаалажып көрүп турган үеде, партия организацияларының ажылында четпестер чидии-биле шүгүмчүлетинип турган. Ылаңгыя Хандагайты чеди чыл школазының партия организациязының коммунистери эге организация секретары эш Лаврушкинин адрезинге чөптүг шүгүмчүлелди таварыштырган. Эш Лаврушкин адаандан шүгүмчүлелди бот-шүгүмчүлелчи эвес байдалдыг көрүп келген. Ол харын мырыңай районну баштап турар партия, совет органнарының саналдарын тооп көрбейн турар.

Школа ажылының байдалын партия райкомунун бюрозу чугаалажып көрген. Школаның ажылында улуг четпестер бар болуп илерээн. Ол четпестерниң үндезин чылдагааннарын шын илередип көрген шүгүмчүлелдер аңаа болуп турган. Эш Лаврушкин оон иштинде бодунун адрезинге таварышкан шынчы шүгүмчүлелдерни туй шаап, аңаа ажыы-биле удурланып, шын шүгүмчүлел кылган эштерге хорадап, партийжи эвес чанчылды көргүзүп турган.

Эш Лаврушкин ол школада партия организациязының секретары хирезинде-ле, билдинип турган четпестерге эптежип келген. Ажылдың чедиишкиннерин көөдүдириниге шүгүмчүлелдин болгаш бот-шүгүмчүлелдин улуг ужур-дузазын оон үнелеп көрбейн, илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле организастыг ажылды оон күштелдирбейн келгениниң түңнели болза, школаның болгаш партия организациязының нинти ажылын баксыладырынга чедирген. Өвүрнүн партия райкомунун бюрозу эш Лаврушкинге партияның кеземчезин хүлээткен.

Торгалыгда чеди чыл школазының директору, партия кежигүнүнге кандидат эш Сюндюп болза, шүгүмчүлелден кортпас, харын шүгүмчүлелди хөгжүдер херек деп аас кырында чугаалап турза-даа, ону херек кырында боттандырбайн турар. Ол болза, өске кижилер шүгүмчүлешсиннер, үгле мээн адрезимге шүгүмчүлел болбазын дээр янзылыг байдалды бодунун практиктиг ажылынга көргүскен. Чүл дээрге, чоокку үеде болган бир хуралга коммунист эш Бюлчюк школа поварының болгаш танныылының багай ажылын шүгүмчүлевишаан, директор эш Сюндюптүн адрезинге шыңгыы шүгүмчүлелди таварыштырган. Хурал болуп эрткенинин даартазында шын шүгүмчүлел кылган эш Бюлчюнүү директор эш Сюндюп бодунга келдирткен. Директор ол коммунисти сүртедип, моон соңгаар четпестер дугайында шүгүмчүлел калбазынче ону чыгап турган. Ындыг хевир чок болуушкуннар-биле партия шыңгыы демисежирин КПСС-тиң Уставы негеп турар болгай.

Шүгүмчүлелге удур истелгеге эне янзы-бүрү хевирлерни болгаш аргаларны ажыглап турар кижилер база бар. «Башкы кижини шүгүмчүлеп болбас, оон ат алдарынга багай болур» деп сөс тып алгаш, чамдык коммунист-даа, комсомолчу-даа эштер шүгүмчүлелди төгейлендирип турарлар. Ол шын эвес билиишкинден чайлаар ужурлуг. Партияның чурумунун негелдези коммунист бүрүзүнге чаңгыс болур-ла болгай.

Торгалыг эге школазында партия, комсомол организациялары башкы Буляевтин бодун догдунар, школа директорунун айтыышкынын доовас, бодун удуртулгага удурланыштыр тургузар чурум чок чоруун буруудатпайн турганнар.

Күрүненин сагылга-чурумнарын ырадыр октапкаш, бодунуң «корум-чурумнарын», бодунуң «сагылга-чурумнарын» тургузуп турар, карманында партия билеттиг шак ындыг бюрократтарның туразында чаңнап турар ужур-баш чок чоруктары-биле шыңгыы демисежир дугайында партияның негелдезип күүседир херек. Аныяк салгакчыларны шынчы болбаш ак сеткилдиг чорукка кижизидип турар башкылар коллективтери партийжи чурумну боттары сагып билир ужурлуг.

С. БАДАА,
КПСС Тыва обкомунун
инструктору.

Колхозта агитация-массалыг ажылды эки организастаан

Сүт-Хөл районнун Сүт-Хөл сумузунда улгатыр катышкан Киров аттыг колхозта партия эге организациязы (секретары эш Соксут) агитация-массалыг ажылды колхозчулар ортузунда эки организастап турар. Агитколлективтин составында 20 агитаторлар бадылатынган, оларны колхоз бүдүрүлгезинин аңгы-аңгы адырларынга таарыштыр хуваап тургускан. Агитаторлар күскү дүжүт ажаап алыышкынының болгаш күрүнеге тараа дужаалгазының кампания ажылы эгелеп турар үеде хоөунун бирги, ийиги бригадаларының болгаш трактор бригадазының төптерин лозунгулар, плакаттар болгаш баштынчыларның портреттери-биле шимеп каастазын.

Агитаторлар колхозчулар ортузунга беседаларны болгаш солун номчулгазын хүн-бүрүде-ле хостуг шактарда чорудуп турарлар. Оларның иштинде эштер Сандан, Даржай, Буян-Доржу олар колхозчулар ортузунга эң хөй беседаларны, солун номчулгазын чорудуп турар. Партия эге организациязы колхозчуларга лекция номчулгазын 6 катап организастаан.

Агитаторлар дүжүт ажаап алыышкынының үезинде хову турлагларынга агитхуудустарны 11 катап үндүрген. Оон-биле кады агитаторлар 3 бригадаларның төптеринде көргүзүг самбыраларынга колхозчуларның, механизаторларның хүн-бүрүдеги ажылының түңнелин көргүзеринге үргүлчү дузалажып турар болгаш колхоз төвүнде хүндүлел самбыразынга колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчыларын үргүлчү илередип чарлаарынга улуг рольду ойнап турар.

Агитаторлар ам колхозчулар ортузунда партияның XIX съездизинин материалдарын таныштырып өөредип турарлар.

Д. СЮРЮН-ООЛ.

Агитаторлар семинары

Чоокта чаа Мөңгүн-Тайга партия райкому агитколлективтер удургукчуларының болгаш агитаторларның катышкан үш хонук семинарын эрттирген.

Семинарга 33 кижи киришкен. Семинарның киржикчилери Бүгүэвилелдин Коммунистиг (большевиктер) партиязының Төп Комитединиң ажылынын дугайында эш Г. М. Маленковтун отчёт илеткелин, 1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезинин бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизинин директиваларын, КПСС-тин Устанын өөренгеннер.

Партияның XIX съездизинин материалдарын районнун девискээринде ажылчы чоннарга агитколлективтер амгы үеде ханызы-биле тайылбырлап турар.

С. ШЫДЫРАА.

Көдээ ажыл-агый артелинде политшколалар

Шагаан-Арыг сумузунда «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелинде партияның болгаш комсомолдун политшколалары чаа өөредилге чылын чогуур үезинде организастыг эгелээннер.

Партияның политшколазында 13 дыңнакчылар өөренип турар (пропагандизи эш В. Паву). Комсомолдун политшколазында 15 дыңнакчылар өөренип турар (пропагандизи эш Чанчыңмаа).

Партияның болгаш комсомолдун политшколалары баштайгы кичээлдеринден эгелээш өөредилгезин программа ёзугаар бедик идея деннелге чорудуп турар. Кичээлдерге дыңнакчылар идепкейлиг чыглып кээп, эки белеткелдиг кээп турарлар.

Х. ТЕМБИРЕЛ.

Улуг ашуг

(Дагестаннын улустун шулукчузу Сулейман Стальскийнин өлгенинден бээр 15 чыл болганынга)

Ниити салым-чолдун болгаш ниити демиселдин ханы доннажыышкыннары азербайджан улусту даглар чурту—Дагестанның улустары биле үе-түптен бээр холбаштырып келген. Кавказтың индустриальдыг төвү—Бакуже хөй-хөй улустарның болгаш аймактарның кижилери сөктүп кирип турган. Маңаа, орус болгаш азербайджан большевикчи-революсчуларның аразында Дагестанның хосталга дээш шылгарангай демиселчилери өзүп каңналган.

Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Бакунуң нефть бүдүрүлгелеринге улуг ашуг—Сулейман Стальский база ажылдап турган. Ол үедеги Бакуну Максим Горький «чаржыгыг ужур-дүрүм чок байдалды гениалдыы-биле кылган чурук» кылдыр адаан. Феодалдыг дарлалдан дескеш, төрээн аулундан үнүп чоруткан Сулейман Стальский болза, капиталистиг нефть бүдүрүлгелериниң ажылчыннарынга таваржып турган бүгү човуланның кеземчезин боду-биле көрген. Улустуң шулукчузу 1869 чылда ядыы тараачын өг-бүледен төрүттүнген болгаш чаш чораан чылдарындан эгелеп, аарберге күш-ажылчы амыдыралга таварышкан. Он харлыг бичии оол чораанындан эгелээш-ле Сулейман хөлечиктеп эгелээн, оон соңгаар «аас-кежиин дилеп» Ортаакы Азияга келгеш, Самарканд депозунга кара ажылчын болуп тургаш, оон соңгаар Бакунуң нефть бүдүрүлгелеринге ажылдап чораан.

Баку пролетариадының аразынга чурттап, ажылдап турганы Стальскийнин политиктиг медерелинин хөгжүлдезинге болгаш өзүлдезинге чугула рольду ойнаан. Бодунуң улуг угаанының бүгү күжү-биле ол эрги делегейни көөр хөөн чок чораан. Хосталга болгаш аас-кежиинче кыйгырып турар ырларны ол ырлап чораан.

Пролетар революциязы Кавказтың улустарынга хосталганы, чаа амыдыралдың аас-кежиин чедирип келген чылдарда, Сулейман Стальскийнин чогаал ажылы бодунуң күштүг чалгыннарын херилдирип, чырыткылыг бедикче көдүрүлген.

Аулдан үнген бөдүүн, ханы угаанныг улуг ыраажы Ашага-Сталь оон боду ышкаш, ындыг бөдүүн кижилерге ырлап чораан. Улустуң сагыш сеткилин болгаш күзел бодалын хандыкшыткан, оон чогаал ажылының үндезин дөзү ынчангаш ындыг арыг, чырык болгаш күчүлүг болу берген.

Сулейман Стальский бодунуң аулунуң колхозчуларынга ырлап чораан. Ынчалза-даа оон дыннакчылары чүгле Дагестан, Кавказ эвес, а бүгү көрүп четпес, улуг делгем бистин Төрээн чуртувус болган. Оон ырлары орустарга болгаш казахтарга, азербайджаннарга болгаш украиннерге, грузиннерге болгаш латыштарга чоок төрел апарган.

Сулейман Стальскийнин шулукчу талантызының хөгжүлдезинге улуг орус улустуң культуразы канчаардаа аажок улуг салдарлыг болган. Шулукчүнүң А. М. Горький-биле харылзаазы ыраажының чогаал ажылын чаа идеялар-биле, чаа күш-биле байыткан. Оон ачызында Сулейман Стальский хөй-хөй чогаадыкчы чедишкиннерлиг болган.

Улуг ашугтуң мөнге дириг шулүктеринден бистин кезээде чалыы чуртувустуң үнүн дыннап чоруур бис. Улустарның сталинчы улуг найыралын, кандыгдаа дайзыннар бар турда коргунчуг эвес, кайгамчык күш кылдыр көрбүшаан, Судейман Стальский ону мынчаар йөрээп ырлап чораан:

Сагыш-чүрээ бистин-биле
Чаңгыс кижи—өннүүвүс ол.
Тбилисси, Баку, Ленинград,
Төрээн Москва—күжүвүс ол.
Төрел аймак улустарның
Дөгерези шаптык билбес,
Ада-чурт—ол чоргаарывыс,
Ажылчы чазаавыс— күжүвүс...
Дээрелерниң эң дээрези
Делегейде деннелгежок
Дагжы улуг эрес ээзир—
Дайынчы күжүвүс Сталин.

Сулейман Стальскийнин «Аныяк шулукчүлерге» деп бир шулүү бар. Ол болза—дуржулга-биле ханы угаан кирген кижиниң сүмези эвес, ол дээрге,—бүгү-ле хайгаарал болгаш ханы хүндүткел-биле номчутунар чагыг-дыр. Стальскийнин чугаалап турары болза: шулукчу, шынга бараалга. Сээн шулүүн утка-биле долдунган, үнелиг болзун. Амыдыралдан өөрен. Сээн ырың орукту чырыдып турар чырыткы болзун.

Ол сөстерде чеже хире ханы уткалар, ёзулуг мерген угаанның шынныг байдалы чок дээрил!

Ам бистин чуртувус кайгамчык төөгүлүг үеде чурттап турар. Партияның XIX съездизинин төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген совет улус коммунизмче бүзүрелдиг чоруп орар. Чырыткылыг ыраактар улам-на делгеми-биле ажыттынып турар, күзенчиг сорулга улам-на чоокшулап кел-чыдар болгаш тургузукчуларның чаңгыс сырый катышкан одуруунда бистин-биле кады, улустуң ыраажызы—улуг ашуг Сулейман Стальский чоруп турар.

СУЛЕЙМАН РУСТАМ,
Сталинчы шаңналдың лауреады.

Кышкы спорт ажылын чорудар

«Колхозчу» деп спорт ниитилелиниң организациязы Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелинге шагда-ла тургустунган. Ындыг болза-даа, ол организация бодунуң ажылын чогуур негелдезинге чедир чоруттайн келген.

Спорт болгаш күш-культура болза, бүгү калбак массаларның ылаңгыя аныяк өскеннериң база бир чугула херээ болур.

Колхозта спорт ниитилелиниң кудуку организациязының даргазы эш Хирбээ бо аразында боттуг ажыл чорутпаан. Спорт, күш-культура ажылын чорударынга чогуур таарымчалыг шаг-үе анаа-ла эрттип турган.

Ам кышкы спорттуң үези келген. «Колхозчу» деп спорт ниитилели база комсомол эге организациязы кышкы спорт ажылын организастыг деннелге чорудар, спорттуң массалыг чоруун хандырар ужурлуг. Анаа хамаарыштыр аныяктар болгаш колхозчулар кижи бүрүзү-ле хаактыг болган турарын чедип алыр херек.

Массалыг хаактаашкыннар, чүгулаашкыннар үргүлчү чорутуунган, спорттуң өске-даа янзы-бүрү хевирлерин чорударынга спорт ниитилели болгаш комсомол эге организациязы кичээнгейни улгаттырган турары чугула.

Күш-культура болгаш спорттуң район комитеди база ВЛКСМ райкому эки-тура спорт ниитилелиниң ол колхозта кудуку организациязының ажылын тодаргай удуртуп, ону спорт херектелдери-биле чепсеглеп, практиктиг удуртулганы, шынгыы контрольду боттандырар ужурлуг.

М. СЫНЛА.

„Очулдургаш чорудунар!“

Мөнгүн-Тайга районда кижи эмнелгезиниң ажылында четпестериниң дугайында «Шын» солуннуң редакциязы бижикчилериниң каъш-даа чагааларды алган. Ол чагааларны солунга парлап-даа, хынап көргеш хемчег алыры-биле Мөнгүн-Тайга район Соведининиң күүскомунче чорутку-лап-даа турган. Ынчалза-даа эмнелгениң ажылында четпестер узуткатынмаан болгаш райкүүском ол четпестерни узуткаарының дугайында хемчеглерни албазв.

Ону барымдалааш, «Шын» солуннуң редакциязы Мөнгүн-Тайга эмнелгезиниң ажылында четпестериниң дугайында база катап бижитинген эш Максыржаптың үүлүн бо чылдың октябрьның 29-та үнген № 212 «Шын» солунга парлаан.

Ол үүлде «Мөнгүн-Тайга районнуң кижи эмнелгезиниң эмчизи эш Григорьева болгаш оон ынай база ийи ажылдакчы кымның-даа чөпшээрели чокка ажылын каггаш шагда-ла Кызылче чоруткан. Оон уламындан район эмнелгезинде эмчилер чедишпейн турар. Районнуң кадык камгалал килдизиниң эргелекчизи эш Лев ажылынга ээ-харыысалга чоктанып, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, эмнелгеге келген кижилерге ээлдек эвес байдалын илередип турар» деп бижээн.

«Шын» солуннуң редакциязы айытынган четпестерни узуткаарының хемчеглерин алыры-биле ол үүлдү областың кадык камгалал килдизиниң эргелекчизинин адынга октябрьның 31-де чоруткан.

Солунга парлатынган үүлде айытынган четпестер биче эвес болгаш ол элээн дүвүрээзинни областың кадык камгалал килдизиниң ажылдакчыларынга тургузар ужурлуг турган. Ындыг турбуже областың кадык камгалал килдизиниң ажылдакчылары ол үүлче кандыг-даа хайгааралды үндүрбээн. Ол дугайын ол материал кадык камгалал килдизиниң эргелекчизиниң оралакчылары эштер Черкашин, Пудов оларның столунга 14 хонукта чыткаш, ноябрь 14-те дедир «Шын» солун редакциязынга катап чедип келгени херечилел турар.

Оон чылдагааны үдел? Ол четпестериниң чок болганы ол бе, азы солуннуң үүлү шын эвес бижитинген бе? Чок, ындыг эвес. Оон кол чылдагааны болза, областың кадык камгалал килдизиниң ажылдакчыларының чоннуң хомудалын, совет парлалганын дыннадыы, шүгүмчүлелди тоовас, херекке албас чоруундан болган.

— Ол үүлдү дедир чорудупканының чылдагааны үүү болчу, ирги?

— Бисте тывалап бижээн чүве номчуур кижи чок, очулдургаш чорудунар!

Бо шын бе? Чугаа-даа чок шын эвес. Ындыг харыыны ниитиниң сонуургалы дээш чүткүвейн турар, хуунуң дыштанылгазын күзээн, чиик амыдырал сурер бодунуң сорулгазын билбес чөгенчиг кижилер болгаш бюрократтар чүгле кылып болур.

Бир эвес областың чонунуң кадыкшылы дээш демисежирин күзээн болза, чагааны очулдурар кижи тывылбас бе?

Бо факты болза, эштер Черкашин, Пудов олар боттарының ажыл-чорудулгазынга шүгүмчүлелди бир хевир-биле кызып турарын херечилел турар-дыр.

Колхозтарның хуваашпас фондуларын долдурарынче кичээнгей салыр

Бистиң Тыва автономнуг областың аныяк колхозтарының эконом талазы-биле күчү-шыдалыч улгаттырар сорулга-биле 1951 чылдан эгелээш, олча-ажык үндүрүү төлээринден колхозтарны бүрүн хостааш, ол хостоан түннүн 50 хуузун колхозтарның хуваашпас фондузун долдурарынче шилчидерин ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле чурумчуткан чоруқ партияның болгаш совет чазактың сагыш салыышкынының бир көскү илерээшкини болур.

Бо улуг политиктиг ажыл-агый ужур-дузалыг херекти Тожу районнуң колхозтары чедир билбейн, боттарының хуваашпас фондуларын долдурарынче сагыш салбайн турарлар. Колхозтарның бо чылгы орулга-чарылга сметазын ёзугаар чыл орулгазындан хуваашпас фондуже шилчитсе чогуур түннүң ноябрь 1-те чедир үүгле 7,5 хуузу шилчитинген.

Колхозтарны организас ажыл-агый талазы-биле быжыдар, оон сан-хөө байдалын экижидер дээр болза үүгле ажыл-агый планнарын күүседиринче эвес, харын хуваашпас фондуну долдурарынче база сагыш салыр ужурлуг. Районнуң көдээ ажыл-агый болгаш сан килдистери, районда күрүне банкызының салбыры колхозтарның хуваашпас фондуларын долдурарынче боттуг хемчеглер албайн турары кончуг четпес.

Хуваашпас фондуже шилчилгениң хемчээн чылдың орулга-чарылга сметазында тодаргай айтып каан үүве төлээде, кирген орулганың ниити түнүнүн хемчээн ёзугаар ай санында шилчидип турары чугула.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

Профэвилел кежигүннериниң чөптүг негелдези

Мөнгүн-Тайга райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый килдизинде профэвилел комитеди ажылын соксэтканыңдан бээр бир чыл ажып турар. Профэвилел кежигүннери кежигүн дадывырын хавыртып алыр аргазын безин тыппайн турар.

Үүге дээрге, 1951 чылда анаа профэвилел комитединиң даргазы турган эш Шойдан ол-ла чылда Мөгөн-Бүрен сумузунче ажылдап чоруй барган. Эш Шойдан ынаар ажылдап чоруурунуң мурнунда бүгү кежигүннериниң мурнунга бодунуң отчёдун кылып бээр ужурлуг турган. Ол ону-даа кылбаан. Профэвилел райкому анаа отчёттуг соңгулда хурал эрттирерин-даа сонуургавлан. Эш Шойдан профэвилел организациязының херээн кымга-даа хүлээдип бербээн.

1951 чылдың январьдан сентябрьга чедир кежигүннериниң дадывыры хавыртынган, а оларның билеттеринде маркалар чыпшыртынмаан. Ол акша кайы бир кижиниң хууда ажыглалынга чарыгдатынган боор деп кежигүннер чугаалап турар.

Профэвилел организациязының ажылын башкарып чорудар кижи кымыл дээр дугайында айтырыгны харылаар кижи чок болуп келген. Оон ужурунда 1952 чылдың дургузунда кандыг-даа ажыл чорутунмаан.

Бүгү кежигүннер профэвилел организациязының соңгулдазын кылырын негеп турар.

М. МӨНГЕ.

Мал чемин камнаар болгаш камгалаар

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чыл ою» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш эвээш эвес күженнишкинни үндүрген болгаш эвээш эвес мал чемин белеткеп алганнар.

Ынчалза-даа колхоз баштаар черинин хайгаарал чогундан сарзатта сигенниң кажаазын кылбаан. Оон ужурундан сараатта сигенни колхозтуң болгаш колхозчуларның малы чаза базып чип турар.

Чемни мынчаар камналга чок, план чокка чарыгдаар үүве болза, колхозтуң малы чем талазы-биле бергедээшкинге таваржып болур дээрзин билбишаан, ону болдурбас дугайында хемчегни дүрген алза чогуур.

А. ХЕРТЕК.

БАШКЫГА СҮМЕ

Дневникти үүге чорударыл

Кызыл-Мажалык школазы тургустунганындан бээр барык чээрби чыл ажып турар. Эрткен үениң дургузунда Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөнгүн-Тайга районнарның каш-каш үүс оолдар, уруглары оон хаалгазын ажыдып, эге болгаш долу эвес ортумак өөредилгени алгылааннар.

Оларның хөй кезии ам башкылар, фельдшерлер, акушерлер, агрономнар, зоотехниктер апаргылаан, төрээн Тывазының социалистиг чаартылгазының херээн дүргедедиринге идепкейлиг киржип турарлар. А чамдыктары Москваның, Ленинградтың, болгаш өске-даа улуг-улуг хоорайларның дээди өөредилге черлеринде боттарының өөредилгезин ам-даа үргүлчүлевишаан.

Школаның амыдыралынга бо чылын онза улуг өскерлиишкин болган. Анаа үески класс ажыттынып, ынчангаш ортумак школаже шилчээн. Ында уругларның өөренир-даа, чурттаар-даа оран-савазы бүрүн четчир. Бо өөредилге чылын школа 700 чыгам өөреникчилер-биле эгелээн.

Школада ажылдап турар башкыларның хөй кезии дээди эргемниг. Ынчалзажок оларның чартыындан хөйү чаа-ла институт доскан, ажыл-дуржулгазы чавыс, аныяк башкылар болуп турар. Коммунистиг ниитилелдиң келир үедеги тургузукчулары—аныяк салгакчыларны кижизидери деп харыысалгалыг болгаш берге ажылга олар бир-ле дугаарында ужурашкан. Ындыг болганда, ол аныяк башкыларга баштайгы кичээлден эгелээш-ле анаа эвес бергелер таваржып, башкылаашынга методтуг дузаламчы улуу-биле негетиилип турганы билдингир.

Ол дугайын чангыс-ла башкының ажылының дуржулгазы чайламыр чогу-биле херечилеп турар. Ол дээрге, бешки класстың удуртукчузу, орус дыл башкызы эш Муравьевадыр. Оон ажылы-биле таныжып эгледивис. Башкы боду чугаалажык саары аажок болду, үүге дээрге, бир үүлүнде оон клазы школада эң «берге» класс, ийи үүлүнде, ол чаа ажылдап эгелээн, дуржулгазы эвээш, а анаа дуза чедирипки, дег шыырак мергежилдиг, эрги башкы школада эвээш.

Башкының бистен дуза эрексээрле кончуг. Оон клазынга бырып, кичээлинге олуржуру-биле дугуруштувус. Конга эткен соонда класска кирип келдивис. Өөреникчилер-биле кендилешкенивис дараазында эш Муравьева ончалал кылды: 8 кижи чок болган.

Башкы хөй эвес сөстүг, бөдүүн диктант бижиткен. Ажылдың түннелин үндүрген, класстың 80 чыгам хуузу багай алган. Ажылдарның чэстырыы хөй болганындан аңгыла, оларның күүсетингени кончуг хирлиг болду. Моон алгаш көөрге, орус дыл талазы-биле өөреникчилериниң билии кончуг чавыс, грамматиктиг болгаш орфографтыг эң бөдүүн чаңчылдарны безин шингээдип шыдаааны бисти пат-ла кайгаткан. Бешки класстың өөреникчилери ындыг белен диктантыны арыг бижип шыдаар ужурлуг турган.

—Кайын келген өөреникчилерил?—деп айтырдывыс.

—Шуптузу Кара-Хөлден-не болгай. Аайын тыппас мен! Оларны шуптузун чыггаш, чогум менээ, чаа кижиге берип каанының ужуру үүү үүве ийик!...—деп, башкы мырынай, кайгап чугаалады. Ону бодааргa, ол ындыг бодалды чаа тып албааны илдеп.

— Клазынарның өөредилгезин шынгыырадырынга хамаарыштыр кандыг хемчеглер алдыңар, ынчаш?

—Класс хуралын каш удаа эрттирдим. Өөреникчилериниң хөй кезии-биле чугаалаштым. Хуралдарга боттары шүгүмчүлежип-даа тургулаан. Чамдыкта мырынай чиктиг: Шупту эртемнерге бир хүн эки демдектер алган өөреникчи, дараазында хүн бегайлар аптар. Ылангыя орус дылга онза бергедеп турарлар. Ол дугайын көрдүнер.

Класс удуртукчузу-дур силер. Дневниинерни көргүзүп көрүнерем. Ол онза солун болгаш силерге улуг дузаны чедирер-даа ужурлуг. Оон ынай чурум журналын база.

—Оларның кайызы-даа менде чок. Оларны кылыр харыым кайда боор: ындында-ла бергедеп турган кижиаан.

—Ынчаарга тус-тус өөреникчилеринерни танывас ышкажынар үүл?

—Арыннарындан билир мен. А төөгүзүн, класстан дашкаар аажызын кайын билир ийик мен.

Башкы Муравьева-биле кыска беседавыстың түннели ындыг болган. Ону барымдалааш, бис тус-тус школачыларның хүн бүрү өөредилгезиниң, оларның өзүлдезиниң, каяа-даа сагылга-чурумунуң дугайын демдеглээр, методтуг ажылга кол даянгыш—дневникти школаның директциязындан эгелээш, тус-тус башкыларга чедир шуут-ла үнелевейн турар-дыр, деп түннелге келдивис. Ол дугайы өске-даа башкыларның кичээлдеринге олурушканывыстан база көзүлген.

Школага, класска дневниктер тургузарын артык ажыл ыылдыр санаар болза, окта шын эвес. Дневниктиң кижизидилгелиг улуг ужур-дузазын совет педагогика эртеми онза үнелеп турар. Дневникке даянмас, ону шын чорутпас болза, өөредилге-кижизидилгелиг ажылга эки түннел чедип шыдатынмас дээрзин үстүнде башкының ажылы чаягаар-ла чугаалап турар.

Мынчангаш башкылаашкынның практиктиг дуржулгазы эвээш, педагогиканың бүгү-ле чугула аргаларын амдызында четче шингээтпээн аныяк башкыларга доктаамал дузаламчының эргежок чугуллазы, ол талазы-биле школалар директорларының (эргелекчилериниң) база улус өөредилге ажылдакчыларының харыысалгазын бедидери область школаларының ажылында эмгы соңгаарладыышкын чок чугула айтырыгның бирээзи ол.

Чамдык школаларның башкылары дневник-биле ажылды шын чорударын элээн оралдажып турар. Оон чижээнге Кызылдың № 2 ортумак школазының чамдык башкыларының дуржулгазын киирип болур. Чаа ажылдап кирген аныяк математик эш Ворошилова дневниин мынчаар эгелээн:

«Онгу «а» класс. Класста 16 өөреникчи. Олар шупту комсомолчулар. Комсомол организакчызы Т. Хертек. Школада комсомол комитединиң бюро кежигүннери болгаш өөркомнуң төлээзи база бар».

Оон ынай өөреникчилериниң тус-тус эртемнерге хүн бүрүде ап келген демдектериниң даңзызы база бижитинген. Башкының оон ынайгы демдеглели мынчаар үргүлчүлээн:

«Октябрь 27. В. Тапыян политинформация ыылган. Класстың хана солунун дарый үндүрер деп дугуруштувус. Багай демдектер алган Чычаан-оолду, Анайны, Тадарны хуралга чугаалаштывыс. Чылдагааны кылдыр олар сула кичээлдээнин сөгледилер. Оозу-ла шын. Оларны дарый-дарый хынаар херек. Чычаан-оол-биле тускай беседа кылыр».

«Ноябрь 11. Люба политинформацияга кошкак белеткенген болду. Канчаар белеткенирин база катап сүмеледим. Тадар, Анай, Чычаан-оол багай демдектерин эдип албаан-дыр. Оларны ам бюрога чугаалажыр херек»...

Башкы клазы-биле ажылдап турары моон алгаш көөрге илдеп. Ындыг болза-даа, мында билдинмес айтырыглар элээн хөй. Чижээлээргe, Чычаан-оол-биле беседаның түннели билдинмес. Бюрога чугаалажыышкынның түннели чок дээш өске-даа.

Өске бир башкы дневниинде мынчаар бижээн болду: «Ада-иелерни келдиргеш, беседа чорудар. Роза биле Кызылдааның төрелдери келбеди. Ол дугайын дирекцияга билдирер. Камааның адазы келди. Арифметика оналдазын күүседиринге бергедээр кижи—деп, ол сөгледи. Уруунга ам-даа эки дузалажырын адазы хүлээнди. Саараның угбазынга телефоннадым. — Уругну бажын ажылы-биле чүдүрбейн, харын эки кичээлдээрин чагыыр кижи мен. Өөренирининден анаа-ла чалгаарап турар боор ол—дидир. Саара-биле тускай хандыр чугаалашпас болза, хоржок-тур».

Бо демдеглелдериниң түннели чок, оон ынай чогум үүү болганы билдинмес.

Бистиң школаның орус дыл башкызы эш Черменёва болза, үр чыл стажтыг, дуржулгалыг башкыларның бирээзи. Оон дневнии үстүнде башкыларныындан хамыктажок дээре: системалыг бижитинген болгаш демдеглел бүрүзү боттуг түннелдиг. Үүге дизе, башкы Черменёва бодунуң өөреникчилерин эки билир. Өөреникчи бүрүзүнүң аажы-чаныы, күштүг болгаш кошкак талаларын, чүүге сонуургалдыын ол доктаамал өөренип, өөреникчилериниң чурттап турар өрээлдеринге үргүлчү барып, кым, чүнү кылып турарын хайгаарап, хайгаарал бүрүзүн дневникке түннеп бижип турар.

Ол мынчаар бир бижээн болду:

«Уранның иези ажылдап турар. Боду чаасканн хүнзээр. Кичээлин хынамчалыг өөренмес, ону хынаар болгаш анаа дузалажыр кижи чок-тур. Сашаны анаа кожуп каар-дыр. Ол шыырак өөренир кижи болгай. Эжиниң ажылын хынап, үргүлчү дузалашсын ол».

«Өөреникчилериниң хөй кезии библиотекадан номнарны бижидип ап, номчуп турар болду. Оларның номга ынакшылы улгаткан-дыр. Ынчалзажок Маңмаа, Сарыг-оол, Анис, Вера дээн ышкаштар чангыс-даа катап ном бижидип номчуваандырлар. Ынчаарга кайын тааржыр! Оларның орустаары өскелериниң чевен болгай. Дүрген хемчег алыр-дыр.

«Уран эки демдектерни ап эгеледи. Саша эжинге шынап-ла эки дузалашкан-дыр. Ол ам-даа үргүлчүлезин. Библиотекага кирдим. Бо чартык айда ном албаан кижи чок болду. Орустаары чевен, хөй чазыг кылыр кижилер шору апарыптыр. Бо ажылды ам-даа шынгыырадыр херек».

Мынчангаш школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылды чедишкиниг шиитпирлээринге дневниктиң чугула ужур-дузалыы моон-на тодаргай-дыр. Ынчаарга Кызыл-Мажалык ортумак школаның башкылары, ылангыя эш Муравьева дневникти мынчалдыр кылырын оралдашкан болза, ол анаа элээн дузаны каткан турар ийик. Кыскажы-биле чугаалаарга, бир эвес башкы клазын эки билир турар болза, ажыл дыка чиигээр. А эки билиринге дневник чугула.

Башкының дневниги дээрге—шынгыы ажылдап кылган, эртем-педагоггуг шинчилел ажылы болур. Ону доктаамал чорудар. Башкы дневникти кежээ, кичээлдер доозулган сөөлүнде, хүндүскү хайгааралдарын, хыналдаларын түннелин барымдалап бижиир. Уругларның аажы-чаныын чер бүрүзүнге шинчилээр: хөй-ниити черлеринге чуруму, ажылга идепкейлии, өөрү-биле харылзаа байдалы, төрелдери-биле харылзаазы дээш өске-даа.

Бо бүгүнү бүдүн өөредилге чылында шинчилеп демдеглээр. Ону экспериментальдыг метод дээр. Шинчилел шак ынчаар чорутунганының соонда кандыг өөреникчи-биле үүнү кылыры тодарап келир. Чазын, классты доосканының сөөлүнде өөреникчи бүрүзүнүн долу характеристиказын тургузарынга база эргим чугула.

Класс удуртукчуларының болгаш ылаңгыя интернаттарда кижизидикчи башкыларның талазындан дневникти ыяавыла тургузуп, ону шын чорудары мынчангаш хамыктың чугула, методтуг ажылдың бирээзи болур. Школалар болгаш улус өөредилгезиниң удуртукчулары ону үргүлчү көрүп, башкыларга боттуг дузаламчыны чедирер хүлээлгелиг.

А. БЕЛЕК-БАИР.

Улус демократиязының чурттарында

Кыдат-совет найыралдың айы

ШАНХАЙ. Кыдат-совет найыралдың айының амгы үеде эрттип турары-биле холбаштыр чонну Совет Эвилелиниң улустарының амыдыралы-биле таныштырар ажыл Сучжоу хоорайда чоруп турар деп Нанкиниң «Синьчуажибао» солуну бижип турар. Ноябрь 8-те Совет Эвилелиниң дугайында фото-делгелгени 22 муң ажыг кижи, совет кино чуруктарны 130 муң кижи көрген. ССРЭ-де социализм тургузуушкунунга алдар болдурган лекцияга 30 муң ажыг кижи киришкен. 45 фабрикаларда болгаш заводтарда, а ол ышкаш чоокку суурларда совет улустуң амыдыралын көргүскен фото делгелгелер ажытынган.

Найыралдың айының баштайгы неделязының дургузунда Нанкиниң 48 муң ажыг чону кыдат-совет найыралдың ниитилелиниң кежигүнүнге кирер дугайында билдириишкиннер киргеннер.

Чехословакияда совет ном

ПРАГА. Совет чогаалчыларның, эремденнерниң, бүдүрүлгениң чаартыкчы-эгелекчилериниң чогаалдарынга улуг сонуургалдыын Чехословакияның ажылчы чоннары илередип турар.

1947 чылдың апрельде Прагага «Совет ном» деп баштайгы магазин ажытынган. Удаткан чок ол магазин номчукчуларның чыглыр төп чери апарган. Рационализаторжу-ажылчыннар, өөреникчи аныяктар, эртем ажылдакчылары, эмчилер боже кээп турар. Ам республикада «Совет ном» деп магазиннің 23 салбырлары ажытынган. Республиканың бүгү 19 областарының төптеринде болгаш өске-даа улуг хоорайларның төптеринде «Совет ном» магазиннери бар.

«Совет ном» магазиннеринде чечен чогаал, политиктиг болгаш эртем-техниктиг литератураларны хөйү-биле киирген. Оон аңгыда мында орус болгаш совет чурумал уран-чүүлдүң кайгамчыктыг чогаалдарының репродукциялары, хөй янзы плакаттар база бар. Делегейниң хөй дылдарында очулдуртунган совет литератураның эки чогаалдарын моон тыц ап болур.

Беш чылдың дургузунда Чехословакияда совет номга хереглел кажангызындан-даа артык улгаткан. 1951 чылда болза, 1947 чылда совет авторларның номун сатканындан 18 катап хөй номнарны саткан.

Ажылчы чоннар В. И. Ленинниң болгаш И. В. Сталинның чогаалдарын хөйү-биле хереглеп турар. Мао Цзе-дуннуң чогаалын хөйү-биле хереглеп турар. «ВКП(б) төөгүзүнүң допчу курзун», КПСС-тиң XIX съездизиниң материалдарын, И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары» деп гениймиг ажылын канчаар-даа аажок улуу-биле хереглеп турар.

КПСС-тиң XIX съездизиниң материалдарын болгар коммунистер өөренип турар

СОФИЯ. Болгарияның коммунистиг партиязының ТК-зының шиитпирин ёзугаар эш И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары» деп чогаалынга болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизиниң материалдарынга алдар болдурган партия активтериниң хуралдары партияның округ, околи, хоорай болгаш районнар органнарында эрттип турар.

Пловдивскиниң хоорай болгаш околи партия активиниң хуралынга КПСС-тиң XIX съездизиниң шиитпирлериниң болгаш Болгарияның коммунистиг партиязының сорулгаларының дугайында илеткелди Болгарияның коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Антон Югов кылган. Партия активиниң хуралы ол ышкаш Димитрово хоорайга болуп эрткен. Аңаа КПСС-тиң XIX съездизиниң шиитпирлериниң дугайында илеткелди БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Райко Дамянов кылган. Казанлык хоорайга болган партия активиниң хуралынга КПСС-тиң XIX съездизиниң шиитпирлериниң дугайында илеткелди БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Болгаричның чиик үлетпүрүнүң министри Атанас Димитров кылган.

Партия активтериниң хуралдары болгар коммунистернің Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга ынаанның болгаш бердингениниң, Ленин—Сталинның улуг партиязының дуржулгазынга оларның өөренир дээн күзелиниң көскү херечензи кылдыр эрттип турар.

Партия активтериниң хуралдары улуг Сталинга болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чингине секретары Вылко Червенковка чорудар байырлыг чагааларны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Болгарияның улус Советтериниң сонгулдаларының мурнуу чарыында

СОФИЯ. Декабрь 14-те Болгарияга ажылчы чоннар депутаттарының округ, околи, хоорай болгаш көдээ улус Советтеринге сонгулдалар болур. Ноябрь 12-де чурттуң хоорайларынга болгаш суурларынга улус Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидиишкининиң баштайгы хуралдары улуг политиктиг көдүрлүүшкүнге эгелээн.

Болгарияның ажылчы чоннары улус Советтериниң депутаттарынга кандидаттарга боттарының эң төлептиг оолдарын болгаш кыстарын—Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларын, стахановчуларны, рационализаторжуларны, бедик дүжүттүң мастерлерин депшидип турар.

Софияның ажылчы чоннары депутаттың кандидадынга боттарының бир дугаар кандидады кылдыр Болгарияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чингине секретары Вылко Червенковту депшитхеннер.

Румынияда театр уран-чүүлүнүң хөгжүлдези

БУХАРЕСТ. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизиниң ажылының хүннеринде болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 35 чыл ою-нун байырлалының хүннеринде Румынияга ийи чаа театр—Бухарестиде күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының театры-биле Констанцыда Күрүненин шии театры ажытынган. Ынчангаш, ам Бухарестиде болгаш өске-даа румын хоорайларда буржуаз-помещиктиг тургузугнуң үезинде алды театрлар-биле кадыкүрүненин 29 театрлары ажылдап турар.

Театрларның репертуарлары чылдын-на немежип, көрүкчүлерниң саны көвүдеп турар. Орус классиктерниң болгаш совет авторларның шии болгаш музыка чогаалдары улуг чедиишкиннер-биле чоруп турар. Тайбың болгаш социализм дээш Румынияда ажылчы чоннарның демиселин көргүзүп турар амгы үеним румын шиилериниң идеялыг уткалары дыка бедээн.

Албанияда үлетлүр тудуушкуну

ТИРАНА. Албанияның бирги беш чыл планының үлетпүр тудуглары калбарып турар. Бо чылын Эльбасенде Нако Спиру аттыг ыяш ажылдап кылыр комбинат, Шкодерде Васили Шанто аттыг тапкы фабриказы, Влорди рис аштап-арыглаар завод ажыглалга кирген. Чоокта чаа, чурта ийи дугаар, Рогожинде хөвен арыглаар фабриканы болгаш Тирана—Дурестиң бедик базыышкынныг шугумун ажыглалга киирип дужааган.

Беш чылдың эң улуг объектилериниң бирээзи—Церрикте нефть хайындырар заводтуң тудуунда белеткел ажылдары доозулган болгаш кол объектилерниң тудуу эгелээн.

Беш чылдың өске-даа чугула үлетпүр бүдүрүлгелеринде тудуушкун калбарып турар.

(СЭТА).

Англия улус тайбың дээш демиселде

ЛОНДОН. 1951 чылдың ийи дугаргы чартыында бөлүк англи башкыларның медеглелин парлаан. Ол медеглелде дайынның күштелип турар айыылынче кичээнгейни угландырган болгаш дайынны болдурбазынче хемчеглерни алыры башкыларның хүлээлгези болур деп демдеглээн. Эрткен чылдың декабрьда башкыларның тайбың камгалалының конференциязы болган, ол конференцияга «Башкылар—тайбың дээш» деп организацияны тургускан.

Бо чылдың ноябрь 16-да Лондонга ол организацияның ийи дугаар конференциязы болган. Ол конференцияга Англияның янзы-бүрү районнарындан 70 төлээлер болгаш Лондон районда тайбың камгалаарының 15 башкы комитеттери база провинцияда улуг хоорайларда 9 комитеттерни төлээлээн 21 хайгааракчылар киришкен.

Кино чуруктарда болгаш номнарда өөскүдүп турар шажынын, күчүлээшкиниң дайын пропагандазының аныяктарны болгаш бичии ургларны төөредир саңлдарлыынче кичээнгейни угландырып турар медеглелди конференцияның киржикчилери эпсеткилдиг хүлээп алган. Англияның девискээринде тарадып тургускан хөй санныг америк солдаттарның чонцуң чамдык кезектерин медерел талазы-биле төөредиринче саңлдарлыын база медеглелде демдеглеп шыйган.

Атомнуг болгаш бактериологтуг чепсекти, чаза тевер база массалыы-биле узуткап чок кылырының өске-даа чепсектерин ажыглаарын медеглелде буруу шаап турар.

Улустарның тайбың камгалалының Конгрезинче төлээ чорудар деп шиитпирни конференция хүлээп алган.

Барыын Германияда фашизм болгаш милитаризм катап төрүтүнүп турарының талазы-биле ханы дүвүрээшкинин илередип турар резолюцияны конференцияның киржикчилери хүлээп алган.

Конференцияның бир өске резолюциязында болза, Кореяда дайынны дүргени-биле соксадырынче угландырган бүгү хемчеглерни деткиринче англи чазакты кыйгырып турар.

(СЭТА).

Ажылчыннарны ажылдан үндүрүп турар

ВЕНА. Австрияның бүдүрүлгелеринден ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыттарны массалыы-биле үндүрүп турарының дугайын хереченгеп турар чаа-чаа барымдааларны демократтыг парлалга бижип турар.

Чижээ, элээн каш айларның дургузунда Дейчландсбергде «Золоцонд-Варенфабрик» деп заводтуң директориязы 500 ажыг ажылчыннарны ажылдан үндүрген. «Орулга киирерриноктуң чок болуп турары-биле холбаштыр» ол бүдүрүлгени хаарын амгы үеде планнап турар. Заводту хаары ажыл чокталыр чорукту 300 ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыттарга дөгеп турар.

Элээн каш неделяларның дургузунда Лейбницте чадаг-терге заводундан 100 ажыг ажылчыннар үндүрткен.

Кайндорфта пөстаавы фабриказында ажылдан үндүрүүшкүннөр база соксавайн турар. Чоокта чаа ол фабриканың 90 хире херээжен ажылчыннары ажылдан үндүртүрүнүң дугайында медээ алганнар.

Үлетпүр ээлери Лейбницте идик болгаш шаажан сава фабрикаларын хагган болгаш оларның ажылчыннарын ажылдан үндүргүлеткеннер.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң армиязының Кол командылалының ноябрь 18-те медээлеп турары болза:

Улустуң армиязының катыжыышкыннары болгаш кыдат улустуң эки-турачылары эрткен хүннүң дургузунда төп фронтунуң аңгы-аңгы участоктарынга тус черге ужур-дузалыг тулчуушкуннарны дайзынга удур чорудуп турган.

Бо хүн Улустуң армиязының зениттиг кезектери болгаш дайзынның самолёттарын кедеп адар адыгжыаңчылары тайбың чурттакчыларлыг черлерни араатанзыы-биле бомбалаарынга болгаш пулемёт-биле боолаарынга киржип турган дайзынның 4 самолёттарын андара аткан болгаш 3 самолёттарын үрей аткан.

(СЭТА).

Америк ужар-чүүлдүң араатанзыг чоруу

ПХЕНЬЯН. Сонгу Кореяның тайбың хоорайларын болгаш суурларын араатанзыг бомбалаашкыннарга таварыштырарын америк ужар-чүүл үргүлчүлеп турар. Кореяның Төп телеграф агентилелиниң медээлеп турары болза, ноябрь 8-тиң дүнезинде 20 америк аар бомбардировщиктер Нампхо хоорайже халдаашкынны кылган. Агаар дээрбечилери хоорайже янзы-бүрү хемчээлдиг бомбаларны октаан. Бомбалаашкынның түннелинде 100 тайбың чурттакчылар өлген болгаш хөй-хөй чурттакчылар балыгланган. Хөй санныг чер бажыннар болгаш өске-даа чуртталга черлери үрелип бузулган.

Кореяның Төп телеграф агентилелиниң медээлеп турары болза, агаар дээрбечилери Сонгу Пхеньянда Черенгванны кадыг берге бомбалаашкынга таварыштырган. Черенгванче халдаашкынга штурмовщиктер болгаш бомбардировщиктер киржип, хөй санныг чаза тевер база өртендирер бомбаларны октап. Черенгванны боолаашкынга таварыштырган. Тараачыннарның хөй тудуглары болгаш чер бажыннар үрелген; 90 тайбың чурттакчылар өлген, оларның хөй кезии херээженнер болгаш бичии уруглар база кырганнар болур. Ноябрь 14-те 50 ажыг америк штурмовиктер ол-ла провинцияда Чончжу уездиниң Карсань волостизиниң тайбың суурунче халдаашкынны кылган. Ол хүн Карсань волостиге хөй тараачыннар өлген болгаш балыгланган, хөй санныг тараачын тудуглар үрелген. Америк агаар дээрбечилери ол-ла хүн Чончжу уездиниң Кодон волостизиниң суурларын араатанзыг бомбалаашкынга таварыштырган. Оон түннелинде он-он тараачыннар өлген болгаш тараачыннар бажыннары үрелген.

(СЭТА).

Таиландыда депшилгелиг кижилерни истеп сүрүп турар

ШАНХАЙ. Бангкоктан дыңнадыглар ёзугаар алырга, «национал хосталганың» бөлүү дээр бөлүктүң «чөнгээлиг сүлчээзин илередир» деп чылдактап алгаш, таиланд чазак болза, таиландының депшилгелиг организацияларын—тайбың камгалалының комитедин, студентилер комитедин, кыдат демократтыг аныяктарның организациязын, депшилгелиг солуннарны—чылча шаварын ораладжып турар. «Таиландының иштики байдалының кошказынының» дугайында Аллисоннуң болгаш Фостерниң медеглелдериниң соонда, база америк элчин чериниң тускай айтыышкынының соонда Таиландыга массалыг тудуп хоругдаашкыннарны чоруткан.

«Антикоммунистиг хоойлуларны таиланд чазак чүте киирбейн турарыл деп айтырыгны полиция департаментизи июнь 29-та Англия болгаш АКШ-тан алган» деп полиция директору генерал Пао Срианон ноябрь 11-де медеглээн.

«Пра након» солуннуң корреспондентизиниң «Тудуп хоругдаашкыннарны Англияның болгаш АКШ-тың айтыышкыны-биле чоруткан дээри шын бе?» деп айтырыынга генерал Пао Срианон болза «бис силерге экономика болгаш шериг талазы-биле дуза көргүзүп турар болганывыста ол чепсектер бисче удур ажыглатына бээринден айыылзынып турар бис» деп Англия биле АКШ сагындырган» деп харыылаан.

(СЭТА).

Америк империалистерниң Иранда чимзениишкиннери

ТЕГЕРАН. Ноябрь 16-да Иранда америк элчин Лой Гандерсон Вашингтонче ужуп үнүпкен. Тегерандан үнүп чоруурунуң мурнунда Гандерсон Иранның премьер-министри Мосаддык-биле, даштыкы херектер министри Фатеми-биле, база меджлистиң төлээлекчизи Кашани-биле хөй удаа ужуражылга кылган. Парлалганың айтып турары-биле алырга, англи-иран айтырыын шиитпирлээриниң «чаа дүрүмүн» Вашингтонда ажылдап кылып турар дээр чүүл-биле холбаштыр, Гандерсон болза, иран нефтиге холбаалыг айтырыгларны АКШ-тың департаментизинге тодаргай тайылбырлап бээр дээш чоруткан.

Сөөлгү хүннерде Тегеранның бүгү солуннарында парлатынгылаан дыннадыглардан көстүп турары болза, «чаа дүрүмнүң» сорулгазы чүл дээрге, иран нефтини үндүр сөөртүрүнүң дугайында айтырыгны Иран биле Англияның аразында саң санажылгаларының дугайында маргылдааларны шиитпирлээриниң айтырыындан аңгылаары болгаш «ол маргылдааны шиитпирлегиже чедир бодунуң нефтизин садыглаар арганы Иранга бээри» болуп турар.

Бо талазы-биле «Дад» деп оппозициялыг солуннуң медеглеп турары болза: «Вашингтонда ол-ла бүгү ужуражылгалардан чугаалажыышкыннардан болгаш чөвүлел хуралдардан бис кандыг-даа эки чүве манаваайн турар бис, чүге дээрге сөөлүнде барып Иранга чүгле хора чедирип турган хөй-хөй чугаалажыышкыннарны бүдүн чартык чыл дургузунда бис кончуг хөйну көрген бис».

Тегеранда чаа үнүп эгелээн «Джанге калям» деп депшилгелиг солун мынча деп бижээн: «Нефть дугайында айтырыгны база катап көдүрүп үндүрбүшаан, Америка болза, Иранның нефтилиг черлерин чаалап алырынче, бодунуң экономика талазы-биле ажыл-чорудулгазын калбартпышаан, Иранны бодунга бүрүү-биле чагырып алыр болгаш Иранны тайбының болгаш демократияның лагеринге удур шериг плацдармы кылдыр хуулдурар деп чүткүп турар».

(СЭТА).

Япония катап чепсегленип турар

ШАНХАЙ. Япон чазак катап чепсегленишкинни боттандырып чорутпушаан турар дээрзин Японияадан кээп турар дыңнадыглар херечилеп турар.

Амгы үеде «национал айыл чок чоруктуң эргелелиниң» начальниги Кимура «корпустуң» санын 300 муң кижи чедир улгатырарының программазын ажылдап кылып турар. Ол «корпус» ам безин боо-чепсектиг, чиик самолёттарлыг, танктарлыг, боду чоруур артиллериялыг, миномёттарлыг, реактивтиг боолардыг болгаш өске-даа чепсектерлиг болуп турар деп «Токио таймс» солун дыңнадып турар.

Дыңнадыглар ёзугаар алырга, корпусту улгатырар деп турары-биле холбаштыр «национал айыл чок чоруктуң эргелели» болза, немелде самолёттарны, танктарны, пулемёттарны болгаш өске-даа боо-чепсектерни немей хөлезилеп алырының дугайында америк командылал-биле дугуржулганы чыл төнчүүнден эрттирбейн чарар деп бодап турар. «Асахи» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, амгы үеде бо айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннарны америк болгаш япон төлээлекчилерниң аразында чорудуп турар.

Японияны катап чепсеглээринин талазы-биле япон чазактың хөделиишкиннери болгаш массалыг армияны тургузарынче Японияның ажык шилчилгези чурттуң ремилитаризациязын болгаш армияны катап тургузарын хоругдап турар дайын сөөлүндеги япон конституциягa шуут төрүшкек апарган. Моон-биле холбаштыр конституцияны өскертиринин дугайында айтырыгны тургузар деп Японияның чазаа шиитпирлээн. Ноябрь 17-де Токио радиозунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, Йосидага баштаткан чагырыкчы либералдыг партия конституцияның өскертир ужурлуг чүүлдерин эде көөрүнүң талазы-биле тускай комитетти тургузар деп шиитпир үндүрген. Ол-ла хүн шак-ла ыңдыг дыңнадыгны Франс Пресс агентилели база дамчыткан. «Японияның политиктиг бөлүктериниң медеглелдери-биле алырга, премьер-министр Сыгеру Йосида болза, армияны катап тургузарын хоругдап турар конституцияга чазалганы хүлээп алырын парламентиден дилээр деп бодап турар» деп Франс Пресс агентилели айытган.

(СЭТА).

Италияда буржуаз партияларның сүлчээзи

РИМ. Солуннарның дыңнадып турары-биле алырга, христиан-демократтыг партияның, социал-демократтыг, либералдыг болгаш республиканчы партияларның удуртукчулары сонгулда хоойлузунуң «реформаларын» чорударының төлевилелиниң дугайында дугуржулгага ат салганнар. Демократтыг солуннарның демдеглеп турары-биле алырга, ол дугуржулга болза, социал-демократтыг, либералдыг болгаш республиканчы партияларның удуртукчуларының христианчы демократтарның негелдезиниң мурнунга долузу-биле дүжүп бериишкини болган.

Чазактын солуннарында парлагылаан дугуржулганың бижимелинде чугаалап турары болза, дөрт партияларның удуртукчулары мынчаар шиитпирлээн: сонгулда системазының реформазының дугайында чазактың хоойлу төлевилелин парламентиге деткиир, ол системаны ёзугаар бадылаашкыннарнын хөй кезиин алган дамзыга парламентиде бүгү олуттарның 65 хуузун, эзы 380 олуттарны бээр;

Бүгү чуртка сонгулдаларга эвилелдештир тургускан дамзыларлыг киржир;

Парлалга, профэвилелиниң шимчээшкининиң болгаш демократия камгалалының талазы-биле годаргай сагылга-чурумну хоойлулар дузазы-биле тургузары эргежок чугула деп көөр.

Христиан демократтар-биле социал-демократтарның аразынга чугаалажыышкыннар чоруп турар үеде черчер организацияларының хөй-хөй төлээлекчилери болгаш социал-демократтыг партияның активчилери христиан демократтарның негелделерин хүлээп алырынга удурланыышкынның демдээ кылдыр партиядан үнүп турганнар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

ТАПКЫЛАВА!

Школа эмчизи өөреникчилерни лабораторияже эдерти бергеш, оларга дуржулга көргүскен. Эмчи өң чок суук чүүлдүг бичии шил саважыгашты алгаш, оон аксын ажыткаш, куш думчуунга чедире берген. Кушкаш ол-ла черинге барып ушкан болгаш удаваанда өлү берген.

— Чүү мындыг суук чүүлүл ол? — деп өөреникчилер эмчиден айтырганнар.

Ол болза, эн-не күштүг хоран — никотин-дир. Ол тапкының бүрүзүнде чоруур. Тапкы тыртып турар үеде ол хоран кижиниң өкпезинче ыш-биле кады кирип турар.

— Тапкы тыртар кижи чүге өлү бербезил?

Папирос бүрүзү кончуг эвээш никотинниг. Ынчангаш кижи ол хоранга чоорту чаңчыга бээр болгаш ук хоран тапкы тыртар кижиниң кадыын чоорту баксырадып эгелээр.

Тапкылаар чорук кижиниң организмин хораннап турар. Ол чүректи дүргеледиптер, ынчалгаш чүрек баксыраар апаар.

Тапкы ыжы өкпеге хоралыг. Туберкулёз аарыглыг кижилернин барык-ла хөй нуруузу тапкылаар кижилер болур.

Тапкылаар чорук болза, баш аартып, угаан баксыраар, сириледир чоруктарны болдурар. Ол чем хайылдырылгазын баксырадып, кижиниң дыннаар болгаш көөр организмнерин кошкадып, диштерни үреп, оларны саргартыптар. Ылаңгыя быжыкпаан организмниг аныяк кижилерге тапкылаар чорук онза хоралыг. **Тапкылаар чорук — хоралыг чаңчыл.** Тапкы тыртар улуг улусту өтүнмеңер. Тапкылаар чорук силерни алдар-хавыяага чедирбес, харын кадыларны үрээр.

Школачы тапкылавас болур ужурлуг.

Санитар чырыдыышкынның Тыва область бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллдистериниң—3—88: харыысалгалыг секретарының 4—98; пропаганда болгаш агитация, уран-чүүл, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллдистериниң 3—68, иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

БО1986 Облкүүскомнуң типографиязы